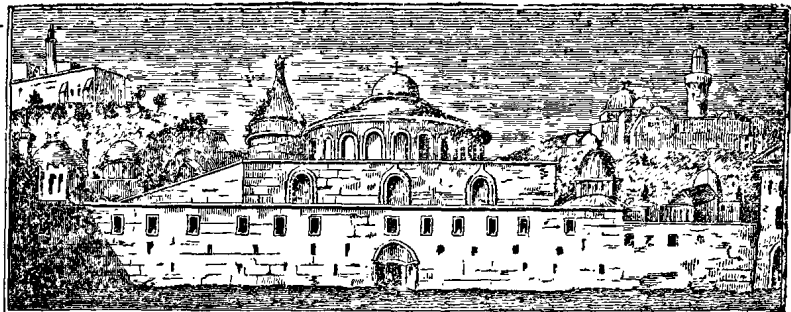

ԵՐԲՐԻՒՄ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 9.

Ա Մ Ս Ա Ք Ի Ր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
1868.

ԸՅԳԸՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ ԵՒ ԳԸԸԳԻՏԸԿԸՆ

Հ Ե Ր Ք Ո Ւ Մ Ն

Կ. Պօլսոյ քանի մի թաղերուն մէջ տեղի ունեցած Օսմական նաւը քանի ալ յայտնութեանց և նոյն առթիւ հրատարակուած նամակաց և ճառախօսութեանց պատճառաւ՝ ստիպուած էինք, Սթեփանակոյ տարւոյս 5րդ Լիտատեարին մէջ, մի խորհրդաւ ծախիւն հրատարակել այս վերնադրով — Տարբեր-Սթեփանակոյ ժողովրդական խորհրդական : Սթեփան և բաւն շարժառիթ մեր յօդուածոյն էր, ըստ չափու կարողութեան, պարզել մեր ազգային Լիկեղեցւոյ իրական շահը և մեր սիրելի եղբայր մտքերը լուսաւորելով՝ զգուշացնել այն վտանգներէն որ երբեմն կարող են յառաջանալ անմտադրութենէ կամ այլ պարագանէ

րէ ծագած իրողութիւններէ : Սեր գրուածքը ուղղուած էր բուն իսկ կատարուած իրողութեան դէմ, և ոչ ուրիշ նկատմամբ, և մեր փափաքն էր ընդհանուրի օգուտը, և ոչ թէ որ և իցէ մասնաւոր հակառակադրութիւն. վասն զի, ոչ հակառակորդ տեսնելիք և ոչ տոնելութիւն յօրուցանելու ամենագոյն հակադրութիւն : Թէ միշտի ազգեցութիւն ունեցաւ մեր գրուածքը ընդհանրութեան վերայ՝ և քանի բանադիրաց համար տալիւնը գրուեց, այդ թիւը չէ գիտենք, միայն այս գիտենք, որ բաւանդակ Հայաստանեայց Լիկեղեցւոյ և Վրդի օգոյն նախընտրուած մեր յօդուածը անսխալ էրեւցած է միայն

Պեշքերթաշի քանի մի անհատներու , որոնք պատասխան գրած են (տես Սա սիս () րաթերթ , թիւ , 209 . 210 . 211 . 212 . 213 . և 218) մեր յօդուածոյն գէմ , իրենց անուանելով ծածկելով և այսչափ միայն յայտնելով՝ Պեշքերթի Ժողովրդեան անհատներէն էն , որ այս պատա խանը Սիօնի պալատ պահան ունեցան : Թէ ընք են այս անհատները և քանի հատ , չատերու խորհրդակցութեան պտուղ է արդեօք Սիօնի դէմ դիտուած պա տասխանը , թէ միայն մի անհատա կան մտաց ծնունդ . այս պարագանե րը հարցախուզելը մեզ համար չէ . բաւական է միայն որ պատասխանն ու նինք այսօր մեր առջեւ և կարող ենք նորա պարունակութիւնը մեր նախըն թաց գրուածքի պարունակութեան հետ բազդատել , քննել և ճշմարտը սուտէն որոշել , գարձեալ միակ նը պատակ ունենալով մեր մայրենի եկեղեցւոյ իրական շահը և ընթեր ցող հասարակութեան մտաւոր չի նութիւնը , քան թէ մասնաւոր ան հատներու տարապարտ մտայնու թիւնը , որոյ դէմ ասելութիւն սը նուցանելու երեւակայութիւն ան գամ ունեցած չենք , չունինք և չը պիտի ունենանք : Սեզ բաւական է միայն , որ ինչպէս առաջ , նոյնպէս և այժմ առաւել լաւ համարած ենք ճշմարտութեան համար ձայն բարձ րացնել , քան թէ լռել , որ ամենամեծ յանցանք է (նստածութեան դէմ , Սասի փոխանակ փշտանալու՝ կը պար տաւորինք հրապարակաւ յայտնել մեր շնորհակալութիւնը Պեշքերթաշի Ժողովրդեան քանի մի անհատներու , որոնք իրենց պատասխանով վերստին առիթ կուտան մեզ այսօր՝ ինչիրը պարզել առաւել շօշափելի տպացոյց ներսով :

(Կսինք ուրեմն :

Վրիստոնէութիւնը ինչ կը պա հանրէ քրիստոնեաներէն . — Ահա , Վրիստոնէական Եկեղեցին ինչ կը պատուիրէ իւր համօրէն զաւակնե րուն . — Հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն Ետուծոյ , Երկայ դարուս ճշմարիտ սոփն ինչ կը քա ղողէ և կը պաշտպանէ . — Երականգ նունն անհատական և ազգային իրաւանց , հանգերձ պարտուց կատար մամբ , ազատութիւն խղճի և սպա տութիւն կրօնի : Ահա ինչ պար տինք սունել իրեւ քրիստոնեայ և իւրեւ 19 րդ դարու զաւակներ . — Նոյն դրօշի տակ ստորաւարիլ , որոյ նը շանաբանն է յառաքելոսութիւն ճշմարտ քրիստոնէութեամբ և լուսաւորու թեամբ : Սիօն ինչ քարոզած է իւր նախընթաց յօդուածով . —

Ահա իմանալով որ սիրոյ համար փողհարութիւններ և բացազանչու թիւններ հարկաւոր չեն . Ահա հա մուգած լինելով , որ քրիստոնէական Եկեղեցւոյ միութիւնը հոգեւոր է և ճշմարիտ երկրպագութեան մէջ կը կայանայ . Ահա իմանալով , որ ներկայ դարս կը դատապարտէ միա րարական թիւր սկզբունքը , որով շատ անգամ խղճի և կրօնքի ազատութիւն քը կը բռնաբարուի . Ահա իմանալով յունական և հայկական եկեղեցեաց անցեալն , ներկայն , և պատու մութեան հայեւոյն մէջ դիտելով յանուն միութեան եղած դարաւոր բոլոր աղէտները . Ահա իմանալով որ այս երկու եկեղեցեաց ամենամեծ շահը կը պահանջէ , որ առանձինն աշխատին իրենց համօրէն զաւակները դաստիարակել քրիստոնէութեան մէջ , իրենց ազգային երկ պատակութիւնները վերցնել և տա հմական միութիւնը ապահովել , թող լով իսպառ կանխակալ նախապաշա

բուժիները, յանուան եկեղեցւոյ և ազգի անոտի պարծանքը, որ առանց զաւակաց հոգեւոր, մտաւոր և բարոյական յառաջագիմութեան, անարժան է իսպառ. Սիօնը՝ տեսնելով վերջապէս, որ յունական և հայկական ազգաց անհատներէն ոմանք, իսպառ անտեսութեան տարով իրենց տոհմական վերքերը, և իրենց ազգայնութեանց վիճակը մոռնալով, բոլորովն յանդէպս, երկուց եկեղեցեաց դրժբաղը և արիւնհոներկ միութեան խրհղիրը կը յուզեն Պօլսոյ քանի մի թաղերուն մէջ. Սիօնը այս ամենը տեսնելով և վնեկելով հրատարակեց, որ յուզուած միութիւնը՝ միակերպութիւն է և ոչ միութիւն, աչքակապութիւն է և ոչ շահաւէտ իրողութիւն: Վասն զի քրիստոնէական միութիւնը ընդհանուր է ամեն ճշմարիտ երկրորդագուաց համար, թէ և լինին նոքա ի սիւրբուս աշխարհի ցրուած, իսկ երկուց եկեղեցեաց միութիւնը՝ միշտ միակերպութիւն կ'ենթադրէ: Վասն զի, քրիստոնէական ճշմարիտ միութեան համար Մրեւելք և Մրեւմուտք չկայ, այլ հոգեւոր աշխարհ, հոգեւոր թաղաւորութիւն և հոգեւոր հպատակութիւն աստուածային կամաց և օրինաց:

Սիօնը Քրիստոնէութեան այս մի սեռ սկզբունքին սպասաւորելով և իւրաքանչիւր ազգաց բնական և իրական շահը յարգելով՝ քարոզեց հրապարակաւ. «Թող Հայ, Յոյն, Հռովմէական և առ հասարակ ամեն քրիստոնեայ միաբանութիւններ աշխատին մարդկութիւնը սրբել, ամենէն առաջ ի բնոյ մեթաֆիզիկական զանազանութիւններէն իսկ ծիսական կողմանէ, թող իւրաքանչիւր ոք յարգէ իւր ծէսը, իւր ազգային ինքնուրոյնութիւնը և սեպհակաւ նստի, վասն զի միութիւնը սիրոյ և

և ճշմարտութեան մէջ է և ոչ արտաքին միակերպութեան ոչ: Սիօնը գիտէր և գիտէ, որ միութեան ազազակները լոկ օգտաբախ հնչիւններ են, քանի որ նախնի աստեղութեան սեւաւտուներ մշուշը տակաւին փարատուած չէ յունական ազգի կրօնական հորիզոնէն, քանի որ աւետարանական հոգւոյն նկատմամբ՝ տակաւին միջին դարերու մէջ կ'ապրի:

Եւ միթէ վրիպեցաւ Սիօնը իւր անաչառ հրատարակութեան մէջ: Սիթէ ժամանակը չքառուցեց և տակաւին դարերով չը պիտի ստուգէ, որ յունական միութիւնը՝ բացարձակ միակերպութիւն է, և ոչ միութիւն ըստ քրիստոնէական բուն հակացողութեան: Տակաւին Պօլսոյ մի քանի թաղերէն միութեանական արձագանքները չը լուծուած, տակաւին Սիօնի դէմ գրուած պատասխանեցին կէտը միայն հաղիւ հրատարակուած, և ահա հայ ազգի մի Պօլսոյ մէջ և հայ կին մի Իզմիրի մէջ, իրբեւ հեթանոս, կրկնամիջրտութեամբ յունական եկեղեցւոյն կը միակերպին, հայութեան անունն անգամ իրենց վայելէ քերելով և կրօնի պէն զ՝Երապատիւ Խորէն եպիսկոպոսը ցաւակցութեամբ աղաղակ բառնալով փառքիական և հայկական պարբերականներու մէջ. «Սիթէ հոսմէական եկեղեցին իւր դրութեանական անթերութեամբն հանդերձ կրցած չէ երբէր ժխտել Հայաստանեայց եկեղեցւոյն խորհրդոյ փաւրականութիւնը. քնչաքնչ կարելի էր պատել աւելի թնամանք մը բուն իսկ այն եկեղեցիէն, որ քիչ մը յառաջ Օստիական աստեղուն առթիւ՝ կ'աղբուներ զեկեղեցին Հայաստանեայց իրբեւ ըզբոյր իւր ի՝ Քրիստոս (Յիսուս ոչ) (Մատթ. 219): Սակայն Սիօնը կը սպասէր և տակաւին կրտսրանէ եւս

մեծամեծս տեսնելու : Բայց ինչու կը
ցաւի Գերապատիւ Հայրը , քանի որ
քաջ գիտէ որ մկրտութեան յարգը
չիւստի ունակութան կրօնապետի մը հա-
մար՝ արդէն կրկնամկրտութիւնը եւ
եռամկրտութիւնը եւս յարգ չ'ունին :
Սենք աւելի կը փափաքէինք , որ յու-
նական խարանաւ խարուէին այն տը
գէտ եւ ապերախտ վաւականները , որոնք
իրենց եկեղեցւոյ մայրենի գրիէն փախ-
չելով՝ օտարի ծոցը կը գիմնեն : Սիօնը
կրպատէր , ռասցինք , որովհետեւ հայ
կոնան եւ յունական աղգերու պատ-
մութեան վրայ Համկական ակնույզով
չէր նայեր , այլ երկուց ազգաց պատ-
մական կենաց անցեալը , ներկայն եւ
ապագայն պատմական փրկութիւնը
թեան գիտական կը գիտէր , որ գիտէ
իրերու հետեւանքէն նախընթաց պատ-
ճառները հետազոտելու պատճառնե-
րէն՝ հեռաւոր հետեւանքները գու-
շակել : Սիօնը՝ մինչդեռ մի կողմէն
ճատական այցելութեանց առա-
քայ ուրախութիւնները կը բեր ,
միւս կողմէն Սանդուսի 720 թուով
հրատարակուած Ռումանական նամա-
կի մէջ հետեւեալ տողերը կը կար-
գար , « Սինչդեռ մէկ կողմէն յայն Գե-
յերը պապիկի հարուածներով իրենց
ոխերիմ առեւրթեան շանթերը կը
թափէին մեր խեղճ նախահորց վրայ ,
միւս կողմանէ ալ յայն կղերը , այն կը
րօնամոլ կղերը , ուրիշ սարսափելի դեր
մը խաղալու պատրաստուած էր , ըս-
կան եկեղեցիներու , հրոսպարակ
ներու եւ տաւներու մէջ քարոզելի
թէ Հայերը բրիտանիայ չեն , թէ
հերետիկոս են , թէ հերձուածող
են , թէ հայերուն հետ առեւտրութիւն
ընել անարժան է , որովհետեւ պիղծ
են , թէ Հայերը իրենց եկեղեցւոյն
մէջ խորանին ետեւը տեւ շուն մը
կը պահեն եւ անոր երկրպագութիւն

կրնեն եւ թէ Հայերը խթումն ի
րիկունները իրենց կերակուրներուն
մէջ աղտեղութիւն կը խառնեն եւ
ուրիշ տանց նման խել մը ցնորա-
կան կրօնամոլական աղտեղի խօսքե-
րով միամիտ ժողովուրդաց սիրտը կը
շփոթէին : Ինչպէս չէ
ուսուրները : Սիօնը կը տեսներ իւր
աչաց տալիս , Սուրբ Տեղեաց մէջ , որ
տակաւին խաղաւ չ'են սրբաւած քա-
րերու վրայէն տրեան հետքերը , եւ
հայ վարդապետաց վրայէն՝ հարուա-
ներու սպիները , որոնք թափուած եւ
կրուած են , կամ մի կանթեղ եւ պատ-
կեր կախելու համար , կամ պատի
մէջ բեւեռ զարնելու եւ յատակի վը-
րայ սփռաց փռելու համար , եւ այլն :
Սիօնը կը գիտէր նմանապէս արտա-
ստաթոր աջօք իւր ազգի ներկայ թը-
շուառ վիճակը , որ մի մասը միու-
թեան պատրուակաւ հռովմէականու-
թեան հետ միակերպած է , մի մասը
բողոքականութեան հետ , մի մասը
յունականութեան հետ , եւ այլն , եւ
որ աւելի ցաւալին է , տակաւին Հնգ-
կատանէն , Նիկիայէն , Միթիմարէն
եւ նաեւ Պոլսէն , նորանոր միակերպա-
թեան արհաւիրներու շաւկներ կը
լուսին , Հետեւապէս , Սիօնի գիտու-
ղութիւնը կրօնական Բոսնիան եւ
Բալկան-Բոսնիան խնդրոյն նկատմամբ՝
մի անաշառ աղքատարարութիւն էր
իւր սիրելի ազգակիցներուն , որով
միութեան աղողակներու մէջ աչքա-
կապութեան եւ միակերպութեան վը-
տանդ նշմարելով , կը հրաւիրէր , որ
ջանան , եթէ փոփոք ունին , մայրե-
նի Նիկիեցւոյ բաժանեալ հաստաւա-
նները միացնել եւ ներկայ ու ապագայ
բաժանման առաջն առնուլ , թողլով
խաղառ օտարաց հետ միանալու
պատիւը երազները , յորոց մեր թշու-
առ ազգը եւ բազմաշարժաւ եկեղեցին

ազուտ երբէք տեսած չեն և տեսնել չիք եւս չ'ունին : Այս ազդարարութիւնը Սիօնէն առաջ եւրոպական լրագիրներն անգամ սկսան առնել, ի շարս որոց էր Տիֆլիսի Էփ Կարբել թաղանը, որ Օստիական այցելութիւնները բարձրակի կրօնական Ժողովրդական գումարով կը նկարագրէր :

Սակայն արի տես տշտարհիս բանը, որ մինչդեռ Սիօնի յոգեւածը վերտոնի տպագրութեան կ'արժանանայ Սիօնի գումարի մէջ, միւս կողմէն եւս Սիօնի օրաթիւքի մէջ երկարատեւութեամբ ընդգրկուած թեան կ'ենթարկուի այլաւորապէս մեկնութեան և ծեփաբանութեան առարկայ դառնալով : Բայց ով չը գիտէր, որ անհիմն փաստաբանութեան, սքոլաստիքական աթիթով խաժրած տրամաբանութեան և պատմական անտուգութեան աւազդ պոյ կանգնած գրաւոր շէնքի կործանող մի վազահաւ է : Ով չը գիտէր, որ ճշմարտութեան մեղմիկ շունչ մի բաւական է ատուութեան անագին տմոյցներ կործանելու :

Փորձենք ուրեմն և տեսնենք :

Մեզ կը պատասխանուի Սիօնի օրաթերթին մէջ (Թիւ 209) որ բոլոր լրագիրները գտնութեամբ խօսած են Օստիական այցելութեամբ յաջողած միութեան խնդրոյն վրայ, իսկ Սիօնի խմբագրութիւնը նախախտողութեամբ և ի յաւելումսդ սրբի : Սինչդեռ մենք, թողունք միւս պարբերականները, նոյն իսկ Սիօնի մէջ ակնհայտ չեղջիւղութիւն կը նշմարեմք, վասն զի (Օրաթերթի 210 թուոյն մի երեսին վրայ Սիօնի գէմ գրուած պատասխանը կը հրատարակուի, (յորում հայկական և յունական միութիւն կը քարոզուի) : իսկ միւս երեսին վրայ՝ Գաղղիական Լեւոնապա լրագրի մի յոգեւածի թարգմանութիւնը : յորում ի մի

ջի այլոց, այս խօսքերը կը կարդանք : « Սիւլմուտը զանոնք (Հայթ) Յունաց հետ շփոթեց՝ ընդհանուր կոչմամբ զանոնք Սիօնի ծէս անուանելով . . . բայց սակայն Հայաստանեայց ծէսն այնչափ տարբեր է յունականէն, որչափ յունականը լատինականէն Հայերը մտնուար ցեղի մը կը վերաբերին, իրենց յատուկ կըրօնը մը կը գաւանդին և այս երկու անջնջելի դրոշմներուն (կրօնի և ազգութեան) շնորհիւ բոլորովին անխառն պահուած են շրջակայ տգիտէն ք » Բայ յայմանէ՛ նոյն իսկ Սիօնի, 218 թուով, Սիօնի գէմ գրուած ընդգրկման խօսքով տպագրութիւնը աւարտելով, յաջորդ թուով անընդմիջ շարունակուի : Իսկ նախկինայն նա մակը կը հրատարակէ, որով անստիպան կը նշուակուի Յունաց կրօնական միութեան թիւնը : Գիտե՞ք թէ այս եւս այսպէս չը լինէր, միթէ մեր պատասխաննոյն արդոյ հեղինակը, 19րդ դարու անուամբ խօսելով, կարող է ժխտել կարծեաց ազատութիւնը, քոյ Սիօնի և Սիօնի կարեն հաւատարմ պէս ունենալ :

Գանք ուրեմն ուրիշ կէտի :

Մեզ կը պատասխանուի թէ՛ մենք Գաղղիէն էն : Օստիական այցելութեանց վրայ, այն ինչ ընդհանրապէս անանապիս Գաղղիէն ամբողջ լաւերու կոյ և յոյն հասարակութիւնը աւարտուցեր է : Եւ զորով որ ուրախութիւնը կարող է աւելցնել մեզ նախատեսելու փաստ լինիլ, կը հարցնենք մեր փաստաբանոց բարեկաւ մին : Սիօնի շէնք ճանաչելու մեր ժողովուրդը, որ շատ անգամ բարեկեցական այլանդակ դիմակաւոր խաղերու համար ևս կը համախմբի և կ'ուրախանայ, մինչդեռ առաւել լաւ հարկաւոր էր յոյն վարդապետ, եթէ իւր ինքնապաշտօնը ողջապաշտ վարդապետը իմանար, և իւր բարեկե-

ցութեան աղբիւրը ճանաչէր, իւր աշխատանքը թողած՝ պարապորգութեան լէռ թափառիւր հրատարակներու մէջ՝ յայտնուողը, կրօնք, եթէ իւր ազգայինութեան խորհուրդը հասկնար, Օստիական այցելութեանց փոխարէն՝ կը համարեմք իւր ազգային խառնաշփոթ վիճակի վրայ խորհելու և իւր սերունդի ապագային բարեկեցութեան:

Հետեւապէս, հայ եւ յայն թաղերու հասարակութիւնը ուրախացեր է, թէ չէ՝ ուրախացեր, այդ յառաջներու թիւեր կարող չէ մեր ժողովուրդը համարուիլ Սիօնի նախնիքաց գիտադութեանը: Թողունք ուրեմն ժողովրդի նշանամանակեայ ուրախութիւնը և այժմեան ողորդ հայ ազգական և կնոջ յունական կրկնամկրտութեան վրայ և մենք մեր խօսքը շարունակենք:

Սիօնի դէմուղբուած ընդդիմախօսութեան մէջ քանի մի խոշոր զգալարուութիւններ եւս կը կարգանք: Որպէս թէ Սիօնի խմբագրութիւնը իր փափակի որ եկեղեցիներու քառանկի իրարու դէմ մշտնջենալէս փոքր ըլլան. որպէս թէ կը հրաւիրէ նա եկեղեցական վարչութիւնը՝ ոչ միայն իրարով և յանդիմանութեամբ, այլ բանադրանայ և անախտայն խօսակցելով զաղէ փարաբոնիւնը:

Ինքեղբայրք արդէն կարգացած են և կարեն կարգաւ և տեսնել, որ Սիօնի յոգեւածոյն մէջ մեր արդոյ ընդդիմախօսի երազած մտնականութեան խանձը չը կայ և ոչ այն ինքնասնար բաւերը, զորս յառաջ կը բերէ: Ինքեղբայրք գիտեն նմանապէս, որ կարկառուն զգալարուութիւնները, թիւր հետեւութիւններ հանելը և ծակ մարգարէութիւնները, բանաքննութեան Սիօնիքային աստարէ զին մէջ, դատաւարութեամբ են իրեւանաւարդ միջոցներ, որ գործադրողի ապարանութիւնը կ'ապացուցանեն, քան թէ քննու-

թեան տառապանքն ինքեղեցիքը կը պահեցնեն:

Սիօնը, որ կը սիրէ և կը պաշտէ իւր եկեղեցւոյ ներառման սկզբունքը, կը զարմանար ընդ հակառակն, երբ կը գիտէր հետեւէն, որ Օստիական այցելութեանց պատճառաւ այնպիսի բանախօսութիւններ կը լինին, որ կարծես թէ եկեղեցեացիները փակուած էին և նոր կը բացուին, այն ինչ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դուռը միշտ բաց տեսած էր օտարաց առջև: Սիօնը, որ նախանձախօսի է եկեղեցւոյ մեծփայլութեան, կը զարմանար թէ՛ ինչո՞ք քաղաքավարական այցելութիւնները աղօթականութեանց մէջ կը փառարուին, մինչդեռ այդ մասին յատուկ թաղական տուններ, առաջնորդարաններ և պատրիարքարաններ կան: Սիօնը, որ փափաքելով կը փափաքի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Վարչական արթնութեանը և պարտականարութեանը, ազգարարութիւն կընէր, որ եկեղեցական Վարչութեան իրաւունքը պաշտպանուի և յարգուի, և ոչ թէ ըստ անձնիշխան կամայ նորաձեւութիւններ կատարուին և անիշխանութիւնը խաղաղ արտայտուելով՝ ազգապաշտ հետեւանքներ և եկեղեցեացիներ ազաւարակ մնան յառաջ բերէ:

Նորաձեւութիւններէ զգուշացընելը և եկեղեցական Վարչութիւնը յարթութիւն և յիստապատհարութի հրաւիրելը չը նշանակէր եկեղեցւոյ գոնէրը փակել և բանադրանք ու անախտեայ քարոզել, հետեւապէս ինքնասնար են մեր արդոյ ընդդիմախօսի եզրակացութիւնները: Իայց այս միայն կուզէինք իմանալ թէ՛ Օստիական նորաձեւ այցելութիւնքը, զոր Յուկոյց նկատմամբ կը պաշտպանէ մեր բարեկամը, պիտի պաշտպանէ:

արդեօք նոյնը Հռովմէականաց եւ Ռո-
ղոքականաց նկատմամբ, որոյ մէջ
մեր Ազգի հասուածները կը գրու-
նուին, Պիտի պաշտպանէ՞ երդեօք, եւ
թէ Հայոց եկեղեցականքը, ոչ միայն
Պօղոս քանի մի թաղերուն մէջ եւ մի
այն Յունաց հետ, այլ առհասարակ
ամեն տեղ եւ ամեն քրիստոնէայ դը-
րացեաց հետ՝ սկսին Օտարական նո-
րածեալ այցելութեանց նման այցելու-
թիւններ կատարել, Պիտի պաշտպա-
նէ արդեօք, եթէ յամենուստէք միու-
թեանական աղաղակները յաճախին
ոչ միայն Յունական, այլ նա եւ Հը-
ռովմէական եւ Ռողոքական եկեղե-
ցեաց նկատմամբ։ Այս մասին տա-
րակոյս ունինք ստորոտական պատաս-
խան ստանալու, որովհետեւ մեր բա-
րեկամի յօգուածի պարունակութե-
նէն կերեւի, (ինչպէս վերջը պիտի
տեսնենք) որ իւր ներառմանութեան
եւ միութեան բռնն եռանդին յոր-
ձանքը մինչեւ յունական եկեղեցին
միայն կը հասնի եւ այն տեղ կեղերի,
իսկ այս միութենէն արտաքոյ գտույց
անաթեմայի շանթերու որոտումներ
լուին, քան թէ իւր ջատագոված
այցելութեան սիրոյ աղաղակները։
Իսկ իսկ այս կէտն է ահա, որ տեղի
տուած էր մեզ Օտարական նորածն
այցելութեանց մէջ միակերպութեան եւ
րեւոյթներ նշմարել եւ ոչ միութեան,
վասն զի քրիստոնէական միութիւնը
ընդհանուր է եւ համատարած ամեն
ճշմարիտ հաւատացելոց նկատմամբ։
Այսին դիւնորածեւ աղաղակներու կա-
րօտութիւն չը կայ, քանի որ Հայա-
տանեաց եկեղեցին երկար դարերէն ի
վեր կը հռչակէ այս հոգեւոր միութիւ-
նը, ամեն ազգիւր յօրհնութիւն կոչելով
Արարչին արարածոյ, «Արեւելոյ
մինչ ի մուտս, ի Հիւսիսոյ եւ ի Հա-
րաւոյ, ամենայն ազգ եւ աղինք յօրհ-
նութիւն նոր օրհնեցէք զԱրարչին
արարածոյ, որ ծագեաց զոյս արեգա-
կան այսօր յաշխարհ, եւ այն ու։

Թողունք այս եւ գանք նկատելու
մեր արգոյ ընդգիմախօսի պատմական
թիւր հետեւութիւնները, որոնք ճար-
պիկ վարպետութեամբ խաժամուծի
աչքը մոխիր փշելու համար ի կիր առ-
նուած են, քան թէ Սիօնի նախնիքաց
յօգուածին պատասխանելու։

Չը կամենալով մեր ընթերցողները
ձանձրացնել եւ մի առ մի թուել մեր
նախնիքաց յօգուածոյն մէջ այն պատ-
մական աղէտալի անցքերը, որ Յու-
նաց կողմէն հասած է մեր Հայոց ազ-
գին եւ եկեղեցւոյն՝ յունական միու-
թիւնը մերժուելուն պատճառաւ, ք-
րած էինք համառօտիւ այս տղերքը,

«Այրոր այն ամեն գժուութիւնները,
վէճերը եւ տագնապները մեր աչքի
առջեւ կը ներկայացնենք, զորս յունա-
կան եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զա-
ւակները յարուցեր են Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ դէմ, երբոր այն ամեն վը-
նաները կը պատկերայնենք մեզ, զոր
Հոյնք հասուցած են Հայոց ազգին
իրենց երազած միութիւնը մերժուե-
լուն պատճառաւ, կը սոսկանք, կը
զարհուրինք եւ միանգամայն կը ստիպ-
ուինք ասել, որ եթէ եկեղեցական
պատմութեան մէջ քրիստոնէութե-
նախատինք բերող դէպքեր կան, նո-
յա առաջինն կարէ համարուիլ Յու-
նաց կողմէն միութեան ինդոյն առ-
թիւ Հայոց ազգին հասած դարաւոր
փնտները։ Այսպէս այնչափ ահուկի են
եկեղեցական պատմութեան մէջ, որ
չափ հաւատարմութեան (էնքիզե-
սիօնի) անտի — քրիստոնէական դէպ-
քերը ու։

Այն խօսքերու մէջ չտալագոնացու-
թիւն չը կայ, վասն զի այս մասին վը-
կայ ունիմք մեր բոլոր պատմադէպները,

ապագութեամբները և անտիպները, յուրոյ իւրաքանչիւրէն եթէ գէթ քանի մի առող առնելու լինինք, մի մեծա հատոր գիրք կը կազմուի: Սեր առածները կարող են ստուգել մեր բառագէտ և հարցասէր ազգակիցքը, և նոյն ինքն մեր ընդդիմախօս բարեկամը, եթէ, Չամչեան պատմութեան միակողմանի հորիզոնէն արտաքույ, աշխատի ընթերցատիրել մեր ազգային պատմագրոյ բնագիրները: Սակայն կը զարմանանք, որ մեր բարեկամը, ոչ միայն ընդգէժ՝ աշխարհածանութեան պատմական իրողութեանց, այլ և ընդգէժ՝ օւղիղ բանի, մեր համառոտախօսութենէն օգուտ քաղելու փորձ փորձելով, հետեւեցուցած է, որպէս թէ մեր ակնարկած (Յունական եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զաւակներ են Ներսէս Շնորհալին, Գրիգոր Տղան, և կամ՝ Ներսէսեանք և Գրիգորեանք) (Տես Սատիս (Օրաթերթ, թիւ 211): Այս հետեւութիւնը այնչափ թիւր է և հակառակ օրինաց բանաբնութեան, որ բոլոր հայերէն կարդացողներու մէջ կարծեմք թէ՛ միայն մեր արգել ընդդիմախօսն է, որ սոյն օրինակ եղբակացուի կը տեսնէ մեր գրած տողերու շարադասութեան և ուղւոյն մէջ: Բայց թէ ինչու Յունական եկեղեցւոյ զաւակներ ասելով՝ Ներսէս Շնորհալի և Գրիգոր Տղայ կը հասկնայ մեր բարեկամը, այդ զաւակները յետոյ կը պարզաբանենք, իսկ այժմ՝ հարկ կը հաւարենք յունական եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զաւակներէն գէթ մի քանի խոսքերը նը շանակել գարական կարգաւ, որ մեր բարեկամի տարակոյսը փորձաւ:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք մենք Սօրիկ կայսրը, որ ժողով կը գումարէ Պօլսոյ մէջ երկուց եկեղեցեաց միութեան համար, և երբ Հայ եպիսկոպոսները կը մերժեն

նորա միաբարական առաջարկութիւնքը, Յովհաննէս մէկը հակաթու կաթուղիկա կը նստուցանէ Յունաց բաժնի Հայոց փայ և երկպառակութեան հուրը կը բորբոքէ:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Հերակլ կայսրը, որ ժողով կը գումարէ Իկարին, զորաբանակի ահարկութեամբ Հայաստանեայց եկեղեցին՝ յունականին հետ միակերպելու համար, և սակայն միայն Վլդ կաթողիկոսը իւր կողմը կը շահի, և այն եւս պարգեւական կարուածներով:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Կոստանդին կայսրը, որ յառաջ զորաբանակ կը կայուցանէ Հայաստանի մէջ, որպէս զի զինու զօրութեամբ Հայերը յունական ծիսից և արարողութեանց վարժեցնեն, որով զարհուրելի մոլեռանդութիւններ կը գործուին, և կայսրը փոխանակ ինքզինքը յանդիմանելու, սպառնալից նախադասեց հրովարտակ կը գրէ առ հայրապետ Հայոց Ներսէս Շինող:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Փոտ պատրիարքը, որ միաբարութեան տենչով վառուած՝ նեղիւ կ'ուռայ Յունաց բաժնի Հայերը, Օսթրիայի կաթողիկոսութեան ժամանակ և Սահան յոյն եպիսկոպոսը Հայաստան կը դրէ՝ հեղինակական ճարտարամտութեամբ Հայերը ի յունականութիւն սրտալու, և սակայն Վշոտ իշխանաց իշխանի տա փոտ գըրած թուղթը ի գերեւ կը հանէ միարարութեան ջանքը:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Կոստանդին Պերվեռիսէն կայսրը, որ մինչ Հայք Հագարացիներէն նեղուելով՝ քրիստոնէական օգնութիւն կը խնդրեն, նա՛ մեր Յովհաննէս պատմաբան կաթողիկոսը Պօլս կը կոչէ, որ նախ միութեան

«Յոյժք էր հաւանին Հայոց, և մինչ
գեռ երկուց եկեղեցեաց հոգեւոր
միութիւնը փաւերանալու վրայ էր
Հնորհալին և յետոյ Սանուէլ կայսր
կը մեռնին և ներքին ու արտաքին բաւ
զարգանան արկածներ, արտեղմով լեցուն
է այն ատենուան պատմութիւնը՝ վը
րայ գալով ամեն բուն մոռացութեան
մէջ կը թողուն ու և միութեան խնդրոյ
յուզումն միայն Հնորհալու ատեն
ուան պատմութեան մէջ տեսնելով
կը շարունակէ. «Սյոն է երկուց եկե
ղեցեաց միութեան պատմութիւնը
• • • • • սոսաբիսի միութիւն մ'էր,
որուն հաւանեցան հայոց ամենէն ըն
տիր և ուղիւմիտ հայրապետներէն մէկ
բանին, ինչպէս Ներսէս Հնորհալին,
Վրիդոր Տղայ, Վաթրանայցին և գրե
թէ ազգի լըւթիւնը, ինչպէս կը վկայէ
Ստեփանոս Վաւաբեւան ((Սրբեւան)
• • • (տես. Սափա թիւ 218) ու :

Հարկ չ'ենք համարիր երկարորէն
բացատրել, որ միութեան պատմու
թիւնը միայն Ներսէս Հնորհալու ժա
մանակին վերածելը՝ կամ կատարեալ
աշխատանքութիւնն է և կամ պատմա
կան թանձր տղխութիւնն Վ ան գի,
միութեան խնդիրը յուզումն է (ի
հարկէ միշտ (Յունաց կողմէն) Ներսէս
Հնորհալինն եօթն դար յառաջ, Նար
կէնի կաթողիկոսութեան ժամանակ,
491 թուականին, և տեսած է մինչև մեր
օրերը, երբեմն զայրանալով և երբեմն
մեղմանալով : Հարկ չ'ենք համարիր
երկարորէն պատմել, որ մինչեւ ի
Ներսէս Հնորհալին այդ միութեան
կան առաջարկութիւնը ոչ միայն ազգա
յին բազմութիւն ժողովներով այլ և հա
մարէն Հայոց ազգէն միշտ մերժուած
է, ինչպէս կը վկայեն Սոփոն և Կաղան
կանոսաւացի, (Յովհաննէս կաթողիկոս,
Պեւոնդ, Թովմայ Նորբունի, Նսողիկ,
Ստեփանոս Սրբեւան, Սատթեւոս

Սաւահայցի, Սահաանէս և այլ բաւ
զում) : Հարկ չ'ենք համարիր երկար
դատում լինել այս յայտնի իրողութե
մատին, այլ միայն կամիմք նկատել, թէ
քննարկէք ունին մեր ընդ գիմախոս
բարեկամի խօսքերը, որ Հայաստա
նեայց եկեղեցւոյ եօթնադարեան
պատմութեան վրայէն մեղմիկ քայլե
րով սահելով՝ կը ջանայ պարզամիտ
ները համազել տալով թէ յունաց պահա
նածը միայն լըւթիւնն էր, այլ միայն
իւր Հնորհալու ժամանակ միայն լըւթի
բունցն էր, և թէ հաւանէն Հայոց
հայրապետներէն մէկ բանին, և գրե թէ ազգի
լըւթիւնը :

Ս'էր բարեկամի պատմական թիւր
հետեւութիւնները մերժելու համար՝
կը պարտաւարիք տալ որ յունաց պա
հանջածը ոչ միայն ծիսական միակեր
պութիւն էր, այլ տպագրութեւն բարձու
մին Հայաստանեայց հայրապետութեւն
Ներսէս Հնորհալինն ոչ միայն համա
միտ գտնուած չէ միակերպութեան,
այլ երկար թղթերով պաշտպանած է
իւր ողգպային եկեղեցւոյ աւանդու
թիւնըը : Վրդին լրտ թիւնը ոչ միայն
հաւանութիւնն ցուցած չէ միութեան,
այլ և բողոքներով մերժած է : Սյոն
իրողութիւնը ապացուցանելու հա
մար բաւական է միայն քննել թէ ինչ
բաներ էին (Յունաց առաջարկութիւն
ները, թէ թղթով և թէ պանաղան ժա
ղովներու վիճաբանութեանց մէջ
Բաւական է միայն, առանց շաւա
կան շրտանութեան, ուսումնասիրել
Հնորհալու լըւթիւնական իղթիւնը, թէ
քննարկէք պարունակութիւնն ունին, և միան
գամայն մի սուր նայումը դիտել
թէ Հայք քննարկումով կը պաշտպա
նեն, երբ յանձնական միութեան խնդի
րը կը յուզուէր :

(Յունաց առաջարկութիւնները ո
րոնք առաջ առնելու քաղաքական էին,

Վերսեւ Շորհալու ժամանակ կը գտնենք միայն ինն հատ, որք գրէ թէ բոլորն եւս՝ ոչ թէ հագեւոր մի ութեան կը վերադերին և այլ ծիսական միակերպութեան և իններորդն ակներեւ Հայաստանեայց հայրապետութեան բարձուժը կ'ամփոփէ իւր մէջ, ըստ որում ընդդէմ առաքելական սովորութեան և տգիտին ընտրութեան կաթողիկոսին Հայոց կ'առաջարկուի և՛ Վլադիմիրիցիք զլսուած ջարկուի կաթողիկոսին մասն ի խաղաղութիւն Հոռոնցի և՛ իւր սցոռաւարկութիւնը նոր չէր, այլ դարերով կրկնուած և վասն զի (Յոյն չէին ընդունէր Հայոց հայրապետական աթոռոյ առաքելականութիւնը և այլ կը պահանջէին որ արքիւսար հպատակի կաթողիկոսն Յունաց կայսերն և Պատրիարքին ։

« Երբ որ է ձեր աթոռն, (կը հարցնէին Յոյնք և Հերակլեան որով գումարուած կարնոյ ժողովոյն մէջ), և պատրիարքն, ընդ որով դասեալ է արքայակապտան, և այլն և կամ ցուցէք զներն, և կամ թէ ոչ ունիք հաւանդեցէք միումն ի չորից աթոռոցս, ու պաթէ ոչ կասարեալ հերձուածող էք՝ և թերի յամենայն շարհա առաւածայիս և () քիւլա ։ (Յունաց Պատրիարքին չը հնազանդիլը՝ և ծիսական անմիակերպութիւն պահպանելը կը նշանակէր անային ամեն շորհքներէ թերի լինիլ ։) Եւ եր յունական միութեան բուն հոգին և է մինչեւ ցայսօր, ինչպէս որ ներկայ ժամանակս կրկնամկրտութիւնները կը վերակայեն, որով մկրտածները նոր ի նորոյ առաւածային շորհք կրտսնան ըստ յունական հասկացողութեան և Աւրեմն Բնչ հիման վրայ կը պնդէ մեր բարեկամը թէ Յունաց պահանջած միութիւնը միակերպութիւն չէր ։ Դանք այժմ Վերսեւ Շորհալու վր-

այնէն մեր արգոյ ընդդիմաբանք բարդած միարարական թշնամանքները որբեալ ։

Վերսեւ Շորհալու և Վրիգոր Տղան, յունական միութեան նկատմամբ և բունի պահանջման ենթարեւելած պատմական անձինք են, և ոչ երբէք ինքնին հետամտողք միութեան ։ Վերսեւ Շորհալուէն դառանաբոնուական գիր կը պահանջեն (Յոյնք և վիճաւոր պատգամաւորներ կը զրկեն, ինչպէս թէորիանէ և այլք, և առաւ աւածաշորհ Հայրապետը կրտսնուի ոչ թէ մէկ, այլ քանի մի անգամ գլխով ծանուցանել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը, ըստ ամենայնի պատկառ կողով տղային ծիսից և աւանդութեանց ։ Երայեւ քանիցս անգամ՝ դառանապիր կը պահանջեն Վրիգոր Տղայէն և ժողով գումարել կրտսնուի և նա գումարելով՝ դարձեալ համառօտ վարդապետութեան թու զթ կը գրէ ։ Շորհալու գրածները յիշեցնելով և ահա այս յուզման մէջ կ'ընդհատին ինդիրները, առանց վերջնական որոշման, վասն զի միակերպական առաջարկութիւններէն և ոչ մէկն կ'ընդունուի Հայոց կողմէն ։ Վերսեւ Շորհալու և Վրիգոր Տղան, որչափ որ իրենց կողմէն մարդասիրական ոգւով վառուած էին, միւս կողմէն եւս քաջ կը ճանաչէին Յունաց պահանջած միութեան սեւ գաղտնիքը, և այս էր պատճառն որ միշտ ի կամս տղգին կը ձգէին, իսկ Վերսեւ Լուսինայից և Երայեւ Լուսինայից տառնաբանութիւն, ոչ թէ միակերպական սահմանափակ յայտարարութիւն էր, այլ մեծ մատամբ հոգեբրիտանական համատարած սիրոյն, որ կերպով մի յոյնդիմանուի էր յունական մոլեռանդութեան, թեպէտև Հայք՝ (ստեղծովոր Յոյնք այս ընդ-

հարաւոր մէջն, անդամ, չորս տիւր, յաւ
քաղաքին միակերպութեան, աստուհորով
սեւեռաքողել) կտակածանայ, եւեթարս
կեցին զնայն ինքն, Վամբունային, որ
ստիպուեցաւ ապա իւր տնձը արգակ
բայնելու աշխատիլ Վգգի առջեւ և
և Վրոյնիւր, որ Յունաց պահանջած
միւս թեան գազանիքը յայտնի էր նոյն
խիւ մեր քնդգիմստ թարեկամի տե
նարկած հայրապետներուն և կարծեմք
թէ մեր թարեկամի անտեղի փաստա
բանութիւնը հերքելու համար՝ բա
զական է միայն Վիրտէս Շորհայու
տաղաւաթութեան հետեւեալ խօսքերը
յառաջ բերել, որով յունական ու
գին կը պատկերայնէ ասելով. «Օ ի
մինչ յաւաւուն յայն հասեալ, Հայոց
հովուացն վտխճանեալ, սուռն Պետրո
սի (Պետրոս գետադարձ կաթուղիկու
սի) ի թաց բարձեալ, որպէս Հեղիայն
այն ծերացեալ, որով Յունաց քնդ
մեզ դարեալ, ոյլում. (կաթուղիկութի)
լինիլ ոչ թոյլ առեալ, զի անտեղութեւն
ասեն, լեալ, լիցին ի կրօնս մեր դար
ձեալ ու և

Իսկ մեր թարեկամի այն խօսքեր
բուն գաւալ, որով կը պնդէ թէ յաւ
նական միութեանը հաւանեցաւ գրե
թէ ազգին լոռ-թիւնը, և Չափեանէն խա
բուեալով վկայ կը կոչէ Ստեփաննոս (Ս)
բերեան պատմագիրը, նոյն խօսքերը
մի կատարեալ թշնամանք կը համա
րինք ազգին գէմ և նոյն իսկ յիշեալ
պատմագիրն մէջ բոլորովն ներհակը
կը կարդանք. Վասն զի, Վիլիկիայի մէջ
յառաւած խնդիրը այնչափ կը վրդու
ղէ Վրեւելեան Հայերը (որոնք հարկաւ
բազմապատիկ առաւել էին քան Վի
լիկիցիք) որ գգուշաւորութեան սաս
տիկ գիր կը գրեն Վրիգոր Վնաւար
դեցի կաթուղիկութեւն, և յիշեցնելով
Հայոց ազգային տասն նախկին ժո
ղովները ընդդէմ Վրացի գոնականութե

թեան. հասեալին ճիշդ ասեղ յունական
միակերպութեան) կտակեն, և Վրդ. ազ
մենայն հապք և սիւնհագուրք մեծապ
քննութեամբ մայրեցին զեկեղեցին,
Հայոց յամենայն զանալան որոմանց,
և զառհման հաւատոյ և զկորդ եկեւ
ղեցւոյ անխախտելի կրտակաւ. թաղին
մեզ. Վասն որոյ պարտ է ամենայն
հպատակութեամբ այնչ ունել զայս
սահման առանց յաւ երման և պակա
սութեան և ի միշտ ընթեռնուել զնո
յա գրեալուն և նովմք վարիլ և վա
րել զեկեղեցին Հայոց ի դաւանութե
թիւն հաւատոյ և ի կարգս ամենից և
ի սահման կենդանորար խորհրդոյն և
զոր ամենեւին մայրեցին յամենայն
անպատեհ խառնութեանց. և Վրդ. թէ
տեղի ինչ կամ արական կամիք մու
ծանել յեկեղեցին մեր, զոր ոչ աւնիմք
ի հարցն և և թէ թագաւորական
ստատիւ (բանի միջանուութեամբ թա
նայ) պատմէք զմեզ, մեք պատրաստ
եմք ի տանջանս, յարտոս և ի բանա
ի մահ և ի մեռանել ի վերայ, սուրբ
և առաքելական հարցն առանգից ու

Եթէ այնօրինակ բաղձադիմի վը
կայութիւնք և ոչ չունենայինք մեր առ
ջեւ, եթէ Հայոց բարր պատմագիրա
կան յիշատակարանները հրոյ մատնը
ւած լինէին (ինչպէս կը հաւատանք
որ շատերը արգէն մատնուած են թըշ
նամեաց ձեռքով), եթէ ամենեւին
դբաւոր փաստեր չ'աւեննայինք, մեք
քնդգիմստ բարեկամի առաւնները
հերքելու համար՝ միայն մեր ազգի եւ
եկեղեցւոյ յունականութենէ ան
խառն վիճակը նկատելով՝ գարծեալ
ամենայն համարձակութեամբ կարող
էինք պնդել, որ Հայք յունական մի
ութեանը երբեք հաւանութիւն ցու
ցած չեն և վասն զի եթէ հաւանութե
թիւն ցուցած լինէին և անշուշտ միա
ցած եւ միակերպութեամբ կը լինէին

ինչպէս Հայ և Հռոմէոսը ։ մինչդեռ այսօր բոլորովն ներհակն կրտսննեք ։ Լպարծեմք թէ՛ այս պատմական կենդանի երեւոյթը միայն բաւական է մեր արդի ընդդիմախօսի բոլոր կարկաստուն փաստաբանութիւնները յօգս ցնդել ։ Սուտի կը խնդրենք մեր բարեկամն , որ այսչափ չքրքանի յունական մութիւնը պաշտպանելու ։ վասն զի իւր ծայրայեղ պաշտպանութեամբ՝ առ զի կ'ըւայ մեզ վերտօնն հաստատել , որ Վատկական այցելութեանց քողոյն տակ միակերպական գաղտնիքներ կը ծածկուէին ։ քան թէ քրիստոնէական սիրոյ պարզ յայտարարութիւններ , ինչպէս ինքը կ'ուզէ հաւատայնել ։ Վապն զի Վերսիսեանց և Վրիգորեանց ժամանակի պատմութիւնը Թայլ ընդ այլոյ մեկնութեամբ յառաջ բերել և Տւտեորդեանց գէմ՝ թշնամանքներ արեղոյ ։ ուրիշ բան չ'են եւթաղբեր , եթէ ոչ յունական նոր մակերդարութեան քաղձանք մը , ըստ որում Վամբոսալու թղթերէն կ'իմանանք , որ Տւտեորդեանց յաղմուները միակերպութեան գէմ էր , և գուցէ այս է պատճառն , որ նոցա գրուածքը թշնամեանց շնորհիւ յաւխտենական կորստեան մատուած են ։

Մեր արդի ընդդիմախօսի կարծեցեալ պատասխանագրութեան մէջ կէտ մի ևս կայ , զոր չենք ուղեր առանց դիտողութեան թողուլ ։ Մեր բարեկամը Սիօնի նախընթաց յօդուածոյն մէջ եղած մարդ , մարտութեան և մարտական բառերը առիթ բռնելով՝ երկու բօրէն պատմած է Սենթիթորաց պատմութիւնը , զոր իրմէն թելու ամենեւին կարատւութիւն չ'ունենինք ։ Մեր բարեկամը այս ձանձրացուցիչ պատմութիւնը կրկնելով՝ երկու նպատակ ունեցած է , այն է , նախ՝ հասկոցնել մեզ , երբ թէ վրիպած ենք նոյն բա

ռերը յունական մութ թեան նկատմամբ արծաղրելով ։ և երկրորդ՝ իբր թէ հաղմեականութիւնը և բողբալու նութիւնը միայն կրնան մակերդարութեան տարր կը պարունակեն իրենց մէջ եւս ոչ յունականութիւնը ։ Սակայն թող ներաւի մեզ առել , որ մեր բարեկամի ըրածը՝ առնայն ջանք է եւ ունեցուած փաստակ ։ Վասն զի , մարտութեան և մարտութեան բառերը մենք ընդհանուր առմամբ արծաղրած ենք ։ Վասն զի առ մեն եկեղեցի , որ ուրիշ եկեղեցեաց զաւակները կը բաժնէ եւ իրեն մէջ կ'ընկղմէ , քարոզելով կամ վերադառնալ կրտելով , միարարութեան և միակերպութեան ւղղուելը կը պաշտէ ։ Սիւարարութեան նկատմամբ՝ հաղմեական , բողբալական և յունական եկեղեցեաց մէջ եղած ատարբերութիւնը միայն այս է , որ առաջին երկուսի կողմէն Սիւարարները եղած են վարդապետներ եւ հասարակ քարոզիչներ , իսկ երրորդին կողմէն՝ լայնութիւն և Վատկութիւններ , ըստ որում , յունական միարարութեան մէջ մեծ գեր խաղացողը միշտ եղած է քաղաքականութիւնը ։

Վերջապէս մեր Հերոնի կը պարտաւորինք քանի մի խօսք եւս առնել , լը յաւ ինք , որ Վելիկիթալցի հայանհասներէն ոմանք , առանց իրենց անունը և անունարկութիւնը նշմարելու մեր նախընթաց յօդուածոյն մէջ վարդապար վերաբարած են և առնելով թեամբ յաղաւած Սիօնի խմբագրութեան գէմ ։ որ իրենց մայրենի եկեղեցեաց իրական շահը կը պաշտպանէ ։ լը ցաւ ինք , որ մեր եղբարք փոխանակ՝ մութիւնը իրենց գերդաստանի , իրենց ազգի և եկեղեցեաց անդամոց մէջ փնտրելու , հեռաւտ տեղերու , մէջ կը փնտրեն ։ լը ցաւ ինք , որ մեր գէմ յունական վնասարեք միութիւնը պաշտպանողը հայ մ'է ։ Եւ

ճարտարաց առջեւ մարդասիրութիւն
ծախեալով՝ սկսած է արդէն թեթեւա
մտաբար իւր եղբայրը առել և նո
խառել: Ար ցաւ ինք վերջապէս ք
մեր ընդդիմակիս քարեկամը իրրեւ
յոյն խորհելով ներկայ խնդրոյն վրայ՝
գարծեալ չլսիսի հասկնայ մեր միտ
քը և խորհուրդը վստն զի նոյն եր
կնքը անսնկաւ համար՝ հարկուար է
անշուշտ նոյն հարկոսնի սոսկ լինել:

ԻԷԶ ՕՐՆԵԼ ԻԷԶ

(Եւթի փոշաւի մանկանց)

Օրորանիս մօտը նստած՝

Ինձ շատ անգամ քուն էր արած՝
Խաչանշան կնքելով:

Ընն ու խաչը քեզ պահապան՝

Ընթիւ անգամ կրկնել էր:

Խաչն իր սիրոյն միշտ ապաստան:

Ընն ժամուս կանչել էր:

Երբոր թոթով լեզուս բացուս,

Խաչի դասն աւանդեց:

Խաչ օգնեա՛ ինչ, կրկնիր, աասց,

Ղթոտ սիրով պատուիրեց:

Քանի տարի էս սիրուն դասն

Ես շարունակ կրկնեցի:

Մօրս հետը ժամ գնացի՝

Խաչելով թիւն սիրեցի:

Ուխտատեղի թէ մատուռներ:

Ուր որ ես ուխտ գնացի:

Համբարեցի ես խաչքարեր:

Խաչ օգնեա՛ ինչ կրկնեցի:

Երբոր փոքր ինչ ես անձացայ:

Ինչո՞ւ տառա քերականն:

Խաչն է աւանդ օգնականն:

Խաչն օգնական ինձ կանչելով՝

Ընթիւ գատուս միշտ կրկնելով՝

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ:

Ընթիւ կարգաւ սովորեցայ: